



**Politikatudományi
Doktori Iskola**

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Ványi Éva

A magyar kormányzati elit 1990-2010 között

A kormányzati karrierút vizsgálata

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Ilonszki Gabriella, az MTA doktora

Budapest, 2013

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Ványi Éva

A magyar kormányzati elit 1990-2010 között

A kormányzati karrierút vizsgálata

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Ilonszki Gabriella, az MTA doktora

© Ványi Éva

Tartalomjegyzék

1. A kutatás tárgya, kérdései	4
1.1 A kormányzati elit elemző bemutatása	4
1.2 A pártállami folytonosság vizsgálata	5
1.3 A kormányzati elit politikai beágyazottsága.....	6
1.4 A kormányzati elit fluktuációja	8
1.5 A kormányzati elit posztkarrier útjai	8
2. A felhasznált módszerek	8
2.1 A kormányzati elit körülhatárolása.....	8
2.2 A kutatás során használt kormány fogalom meghatározása.....	9
2.3 Az empirikus adatokat tartalmazó adatbázis	10
3. Az értekezés eredményei.....	11
4. Főbb hivatkozások.....	16
5. A témakörrel kapcsolatos saját (ill. társszerzős) publikációk jegyzéke	23

1. A kutatás tárgya, kérdései

A politikai intézményrendszer meghatározó tényezője a politikai döntések, törvények, rendeletek végrehajtásáért felelős kormány. A nemzetközi és a hazai politikatudomány egyaránt sokat foglalkozott a kormány mint testület és döntéshozó szerv működésével, a kormányzati döntéshozatal folyamatával, a kormány változó helyével és szerepével a politikai intézményrendszerben. Annak a vizsgálata azonban, hogy kik gyakorolják a kormányzati döntéshozatalt, kik a kormány tagjai, honnan jönnek és hová tartanak, csak az 1970-es években jelent meg a politikatudományban. A magyar kormányzati elitkutatás jelenleg is „fiatal” még: a rendszerváltás óta ugyan több jogi és politikatudományi írás is foglalkozott és foglalkozik a kormánnyal, mint intézménnyel (Müller [1991, 2008], Sárközy [2012]), alkotmányos-közjogi helyzetének változásával (Sári [2005]), intézményrendszerének ki-és átalakulásával (Sárközy [1996, 1999, 2002, 2005, 2007], Szilvássy [1994, 1998, 2007], a kormányzati döntéshozatallal (Pesti [2000, 2006]) és egyéb kormányzati témákkal. Az azonban, hogy kik alkotják a kormányt, hogyan kerültek kormányzati pozícióba, még kevésbé feltárt terület.

A jelen kutatás célja, hogy egy általános képet adjon a rendszerváltás utáni magyar kormányzati elitről, kik kerültek az elmúlt két évtizedben kormányzati pozícióba, milyen szocio-demográfiai háttérrel rendelkeznek, milyen politikai és/vagy szakmai karrierutat jártak be a kormányzati pozícióba kerülésük előtt, és hová tartottak az onnan való kikerülés után.

1.1 A kormányzati elit elemző bemutatása

A kormányzati elit leíró elemzésének célja, hogy egy hosszabb periódusban, húsz év adatsorainak elemzése alapján empirikus adatok segítségével bemutassa elitváltás és az elitreprodukció folyamatát. Az önálló adatbázison alapuló kutatás a kormányzati elit tagjaira leszűkítve reflektálni kíván az 1990-es évek elején Szelényi Iván által vezetett, több posztkommunista közép-kelet-európai országra kiterjedő vizsgálatra, az ezekben az államokban végbemenő *elitcirkuláció és elitreprodukció* kapcsán (Szelényi [1994], Szelényi-Szelényi [1995]). Az elméletek alapkérdése, hogy mi történik a rendszerváltás folyamatában a régi elit tagjaival, illetve milyen lesz, lett az új elit: egy *elitcirkulációs* folyamatban a régi elit nagyobb része kikerül a hatalomból, az elit egésze nagymértékben kicserélődik, vagy egy *elitreprodukció* megy végbe és a régi elit átmenti befolyásolási potenciálját az új rendszerbe. A látszat szerint több országban a régi nómenklatúra tagjai közül sokan nagyobb zökkenők nélkül mentették át hatalmukat, illetve befolyásoló képességüket az új, demokratikus

rendszerbe. Bár politikai mozgásterük csökkent, egykori politikai tőkéjüket gazdasági tőkére és pozícióra váltva befolyásukat megőrizték. Szelényi Iván és munkatársai 1993-1994-ben empirikus adatokon alapuló kutatást végeztek a kérdés vizsgálatára a kelet-közép-európai új demokráciákban. A hat országban végzett felmérés¹ Magyarország tekintetében azt az eredményt hozta, hogy a rendszerváltás idején egy nagyarányú elitcsere ment végbe a politikai elitben. Az első évek folyamatait Szelényi „*diszfunkcionálisan gyors elitcsereként*” jellemzi (Szelényi [1994] p. 43.), amely szerint a politikai élet új irányítói az új rendszert megpróbálták tiszta lappal indítani, és a fontosnak tekintett pozíciókba olyanokat igyekeztek kinevezni, akiknek meghatározó pártállami múltjuk nem volt. Sok esetben ez azonban a szakszerűség, szakértelem kárára ment, így az új közigazgatási, gazdasági, kulturális szférák nem tudtak elég hatékonyan működni. Feltételezése szerint ez a gyors elitcsere is oka volt az 1994-es választások során megindult új cirkulációs folyamatnak.

Választ kereseink tehát arra, hogy a rendszerváltás utáni években publikált nagyarányú elitcsere jellemző-e a kormányzati elit esetében is, másrészt megvizsgálom, hogy mutat-e ciklikusságot az elittagok kiválasztódása: az elitcsereket követik-e visszatérések, és mi a jelentősége a politikai rendszerre vetítve ezeknek a folyamatoknak.

1.2 A pártállami folytonosság vizsgálata

A rendszerváltás utáni kormányzati elit leírásánál azonban többre is vállalkozik a kutatás: a kormányzati elit tagjai nomenklatura múltjának vizsgálatára. Szinte közhelyszerű az az állítás, hogy a rendszerváltás után Magyarországon a politikai elit nem tudta megfelelően rendezni a pártállami funkcionáriusokhoz való viszonyát. Ennek lenyomata napjainkban is jelen van, ismét feléledt a közéleti vita többek között a lusztrációs törvény betervezésének igénye kapcsán. A politikatudomány azonban eddig még nem dolgozta fel teljes körűen ezt a témát. Az 1990-es években elindult ugyan egy vita Körösényi András és Gázsó Ferenc között a nomenklatura rendszer politikai törésvonallá válásáról (Körösényi [1996, 1997], Gázsó [1996, 1997]), de a pártállami múlt teljes körű politikatudományi értékelése nem történt meg.

A pártállami elit összetételének, és a káderhatásköri listáknak (Szakadát [1992], T. Varga-Szakadát [1992]) történettudományi feldolgozása elindult (Huszár [2005], Kiss [2005]). Nem sokat tudunk viszont a politikai elit, és szűkebben a kormányzati elit folytonosságáról vagy cserélődéséről a rendszerváltás utáni években. Mivel azonban a téma fontos és jelenlevő, mindenképpen érdemes megkezdeni a feldolgozását a rendszerváltás utáni

¹Oroszország, Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Magyarország, Bulgária

kormányzati elit szegmesében. Az empirikus adatokon nyugvó kutatás által egy árnyaltabb képet kaphatunk a politikai közbeszédben többnyire megjelenő „átmentették a hatalmukat” típusú megnyilatkozásoknál. A kutatás célja a fellelhető adatok alapján egy ennél világosabb kép felrajzolása, valamint annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy a régi elit megjelenése az új rendszer vezető pozícióiban stabilizálja vagy destabilizálja a politikai rendszert, azon belül is a kormány helyzetét.

A nomenklatura múlt vizsgálata alkalmas arra is, hogy az egyes kormányzati ciklusokat összehasonlítva kövesse végig az elitekcirkuláció, eliteprodukciónak a folyamatát a kormányzati szegmensben. A fentiek kapcsán felvetődik a kérdés, hogy az eliteprodukciónak elméletek a rendszerváltás utáni magyar kormányzati elit kapcsán kiegészíthetők-e a *kései eliteprodukciónak* fogalmával; azaz empirikus adatokkal alátámasztható-e az, hogy habár a pártállami elit tagjai közvetlenül a rendszerváltás után nem kerültek be nagy számban a politikai-, és szűkebben a kormányzati elitbe, de egy kisebb konszolidációs időszak után a kormányzati pozíciókban meghatározó befolyással bírtak a politikai döntéshozatalra.

1.3 A kormányzati elit politikai beágyazottsága

Egy másik kutatási terület a miniszterek és államtitkárok politikai beágyazottságának vizsgálata, és ezzel kapcsolatban a szakemberek, szakértők kormányban való megjelenésének magyarázata. A kormányzati döntéshozatal politikai cselekvés, ebből következően azok, akik egy-egy kormányba kinevezést kapnak, szintén a politikai mezőben mozognak. A szakirodalom arra is felhívja azonban a figyelmet, hogy a kormányzati munka jellegéből adódóan a kormánytagoktól nem csak politikusi, hanem szakpolitikai ismereteket is megkíván (Dowding-Dumont [2009] p. 5.), a minisztereknek a tárca élén egy személyben kell egy-egy szakterület speciálistájának, jó menedzsernek és egyben jó politikusnak is lenniük (Blondel [1991] p. 7.)

A rendszerváltás utáni kormánytagok listáját áttekintve látható, hogy nem kizárólag politikusok kerültek az elmúlt húsz év során kormányzati pozícióba. Kisebb-nagyobb számban minden kormányban voltak olyan miniszterek, akik pozíciójukat elsősorban nem politikai karrierjük, hanem a magánéletükben elért szakmai életútjuk alapján nyerték el. Ez a tendencia nyilvánvalóan nem egyedi magyar sajátosság, a kormányzati elitkutatás kezdetétől központi kérdés a szakértelem és a szakértői kinevezések vizsgálata (Blondel [1985], Blondel-Thiébaud [1991], Dowding-Dumont [2009]). Kutatásommal fel kívánom tárni az elmúlt húsz év nem politikus minisztereinek és államtitkárainak fluktuációját és funkcióját a

kormányzatban, mi indokolta a kormányba való behívásukat, mit adnak hozzá a kormányzati munka minőségéhez, és nem utolsósorban milyen politikai intézményrendszerbeli okai és következményei lehettek és lehetnek a szakértők bevonásának döntéshozatalba. Ezen kívül felvetődik a kérdés, hogy meg lehet-e különböztetni a kormányzati elit tagjai között egy-egy markánsan elkülönülő politikusi és szakmai csoportot, és ha igen, milyen kritériumok alapján.

A szakma és politika kérdéskör vizsgálata mentén vetődik fel az általam a kormányzati elit tagjai közé sorolt szakmai vezetők, a közigazgatási államtitkárok átpolitizáltságának kérdése, bár fordított értelemben, mint a politikus miniszterek és államtitkárok esetében. A magyar jogi szabályozás alapján 2006-ig, majd 2010-től ismét, a közigazgatási államtitkárok a minisztériumok szakmai vezetői, akik a törvény értelmében nem politikus, hanem közigazgatási szakemberként vezetik a minisztériumi apparátust. Az elvekkkel ellentétben azonban a közigazgatási államtitkárok kormányzati szerepe a gyakorlatban nem választható el élesen a politikától. Kormányzati döntéshozatalban betöltött szerepük, az hogy a 2006 és 2010 közötti időszakot kivéve gyakorlatilag a Közigazgatási Államtitkári Értekezleteken dőlt el a kormányülések tematikája, egy sajátos helyzetbe hozta a közigazgatási államtitkárokat. A törvény szerint semleges közigazgatási szakemberek, döntési pozíciójukat tekintve viszont nem tudják kikerülni a politikai döntésekben való részvételt. A közigazgatási államtitkárok kettős funkciója rányomta a bélyegét az őket érintő kinevezési gyakorlatra is: a kormányváltásoktól független, a szakmai folytonosságot biztosítani hivatott pozícióba az egyes kormányok mindig új és új szakmai vezetőket neveztek ki. Látszólag a rendszer átpolitizálódott (Lőrincz [1997], [2000 a,b], Meyer-Sahling [2008], Sente [1999]). Kutatásom során megvizsgáltam ezt a jelenséget is, elsősorban a közigazgatási államtitkárok, mint szakmai vezetők szempontjából. A közigazgatási államtitkárok életrajzának feldolgozása ugyanis azt mutatja, hogy a pozíciót betöltők nagyobb hányada rendelkezik közigazgatási szakmai múlttal, tehát nem teljesen kívülállóként érkeznek az apparátus élére. Emellett viszont az is tény, hogy a kormányváltások során nagy arányban lecserélődtek ezek a vezetők, tehát valóban bekerültek a politikai mezőbe. Azonban ez az átpolitizálódás fogalom első asszociációjával ellentétben nem feltétlenül azt jelenti, hogy az egyes politikai irányzatokhoz, pártokhoz lojális, de a közigazgatásban járatlan szakemberek kerülnének a szakmai vezető posztjára.

1.4 A kormányzati elit fluktuációja

A miniszteriális elit karrierútjának feltárásához elengedhetetlen annak vizsgálata, miként mozogtak az elittagok az egyes pozíciók és kormányok között. Ennek feltárása rámutat arra mennyire zárt vagy nyitott ez az elitszegmens, beszélhetünk-e a politikai eliten belül egy elkülöníthető kormányzati elitcsoportról, és ha igen, milyen jellemzőkkel bír ez a csoport. Ahhoz, hogy erre a kérdésre válaszolni tudjunk, meg kell határozni a kormányzati tisztségviselők fluktuációjának természetét, az egy kormányon belüli, vagy inkább a kormányok közötti mozgás jellemző-e inkább. Meg kell határozni az elittagok pozícióbetöltésének arányát, kik, hány kormányban, milyen pozíciókban, milyen egyéb jellemzők alapján töltötték be a kormányzati posztokat, és ennek alapján beszélhetünk-e sajátos magyar kormányzati karrierről.

1.5 A kormányzati elit posztkarrier útjai

A miniszteri karrier szerves részét képezi az elittagok posztkarrier útjának elemzése, amely megmutatja, hogy a betöltött kormányzati pozíció milyen társadalmi szférába való továbblépésre inspirál inkább. Potenciális lehetőségként adódik a politikai pálya folytatása, vagy a kormányzatba a magánszférából érkezők esetében az elkezdése. A posztkarrier út feltárásához elemzésre kerül a kormányzati posztot betöltők közvetlen kilépő pozíciója, valamint hosszabb távú karrierállomásai. Az adatok így lehetővé teszik, hogy ne csak a közvetlen pályakövetés, hanem a hosszú távú életpálya útjai tapasztalatai alapján is vizsgáljuk a sajátos kormányzati karrier lehetőségét.

2. A felhasznált módszerek

2.1 A kormányzati elit körülhatárolása

Az elitelméleti szakirodalom alapján arra vonatkozóan, hogy ki tartozik bele az elitbe, nincs egységes, definitív meghatározás. Az elit fogalma az adott vizsgálat tárgyának, az adott tanulmány céljainak megfelelően változtatható (Putnam [1976] p. 14.). Ennek alapján értelmezésem szerint a politikai elitbe a politikai hivatalnokok, a törvényhozó és képviselői testületek tagjai, valamint a kormányzati tisztségviselők egyaránt beletartoznak, akik hatalmukat választás vagy kinevezés útján gyakorolják, és meghatározó befolyással rendelkeznek egy adott állam politikai döntéseire vonatkozóan.

A kormányzati eliten a legtöbb esetben a miniszterelnököt és a minisztereket értjük, elismerve azonban annak lehetőségét, hogy nem csak ők kerülhetnek a vizsgálatok fókuszába. A miniszterek és a kormány tagjai kifejezések nem feltétlenül fedik le egymást, az utóbbi fogalom szélesebb értelemben magába foglalja a kormányzat miniszterek alatti vezető szintjeit is (Blondel [1985] p. 8.): az államtitkárokat, valamint azt a csapatot, akinek segítségével mindennapi munkáját a miniszterek végzik (Dogan [1989] p. 4.).

A magyar alkotmányos szabályozás alapján a kormánytag fogalom egyértelműen a miniszterelnökre és a miniszterekre terjed ki, a kutatásomban használt kormányzati elit fogalmát mégis kitágítottam a kormányzati döntéshozatalban jelentős szerepet betöltő politikai és közigazgatási államtitkárokra is. A jogszabályok alapján a 2006-os kormányzati szerkezetátalakítási törvény bevezetéséig a mindenkori miniszterelnökök, miniszterek, politikai államtitkárok, közigazgatási államtitkárok és helyettes államtitkárok, illetve a 2006 és 2010 közötti ciklusban a kormánytagok mellett az államtitkárok és a szakállamtitkárok körét érdemes elemzés alá venni. A *Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról és felelősségéről* szóló 1997. évi LXXIX. törvény², valamint a központi államigazgatási szervekről, valamint a *Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról* szóló 2006. évi LVII. törvény³ alapján a fenti pozíciók betöltői alkotják a legfelsőbb kormányzati döntéshozói kört. A konkrét kutatás azonban ténylegesen a helyettes államtitkárokra és 2006 után a szakállamtitkárokra nem terjedt ki az ebben a körben tapasztalható adathiány okán.

A törvényi meghatározások alapján tehát a magyar rendszer a politikai és közigazgatási államtitkárokat a kormányzat részének tekinti, ezért mindenképpen indokolt volt ezen pozíciók és az ezeket betöltő személyek bevonása a vizsgálatba; és bár a közigazgatási államtitkárok definitíve szakmai vezetők, a kormányzati döntéshozatalban betöltött szerepük, valamint a fentebb vázolt átpolitizálódás jelensége személyüket illetően szintén megerősítette karrierútjuk elemzésének fontosságát.

2.2 A kutatás során használt kormány fogalom meghatározása

A magyar alkotmányos szabályozás alapján a kormány a miniszterek kinevezésével alakul meg, megbízatása az új választásokig vagy a miniszterelnök megbízatásának megszűnéséig tart⁴. A kormányzatra vonatkozó politikatudományi kutatásokban

² http://www.complex.hu/kzldat/t9700079.htm/t9700079_5.htm

³ <http://www.complex.hu/kzldat/t0600057.htm/t0600057.htm>

⁴ 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmánya 33. § (5) és 33/A §; Magyarország Alaptörvénye 16. cikk (8) és 20 cikk (1).

nemzetközileg elfogadott sztenderdek alapján ettől némileg eltérő a kormány hivatali idejének meghatározása, a kormányzati ciklusok ennek alapján kerültek meghatározásra a saját kutatásomban is. Politikatudományi értelemben új kormányról beszélünk (Müller-Strom [2000] p. 12.; Woldendorp et al. [2000] p. 10.)

- új választások után felálló kormány esetében;
- ha megváltozik a miniszterelnök személye;
- ha megváltozik a kormány pártösszetétele.

A miniszteriális elit adatait tartalmazó adatbázisba ennek megfelelően 1990 május és 2010 május között kilenc kormány tagjainak adatai kerültek felvételre.

2.3 Az empirikus adatokat tartalmazó adatbázis

A Budapesti Corvinus Egyetem Politikatudományi Intézet Elitkutató Központja keretén belül folytatott kutatások során készült el az az adatbázis, amely a magyar kormányzati elit tagjainak eddigi legteljesebb adatfelvételén alapul egy hosszú történelmi időtávlatban, a XIX. század közepétől a napjainkig. Az adatbázis lehetővé teszi a mindenkori miniszteriális elitek történelmi leírását, viszonyainak részletes elemzését. (*Magyar Miniszteri Adatbázis*)

A kormányzati elit adatainak felvétele során rögzítésre kerültek történelmi, szociológiai, politikatudományi szempontból egyaránt relevánsnak tekinthető adatok:

- nem
- kor
- iskolai végzettség jellege, iránya;
- családi adatok (apa foglalkozása, család politikai múltja);
- betöltött pozíció;
- kinevezés helye;
- adott pozícióban eltöltött idő;
- kinevezés előtti foglalkozása;
- pártkötődés;
- politikai múlt;
- politikán kívüli tevékenység.

Az adatok egy SPSS adatbázisban kerültek rögzítésre, amelynek segítségével lehetővé vált a több száz jellemző kezelése, és különböző szempontú elemzése. Az Elitkutató Központ keretein belül elkészült adatbázisban a miniszterelnökök, miniszterek, valamint a politikai-és közigazgatási államtitkárok adatai kerültek rögzítésre.

A rendszerváltás utáni miniszteriális elitre vonatkozóan magam is elkészítettem egy szintén SPSS alapú adatbázist, amely a fentiekhez képest tartalmaz kiegészítő információkat

is. Egyrészt 2006-ig szerepelnek benne a helyettes államtitkárok fellelhető adatai is, másrészt részletesen rögzítésre került az elittagok kinevezés előtti szakmai múltja, valamint a pártállamban betöltött nómenklatura pozíciója, és ahol fellelhető volt, az egykori MSZMP és KISZ tagság is. Az elemzések során mindkét adatbázis felhasználásra került.

Az adatbázisokban rögzített életrajzi-és karrieradatok forrása az 1990 és 2006 között regnáló kormányok esetében alapvetően a tisztségviselői almanachok voltak (Dr. Kajdi-Dr. Marinovich- Dr. Müller [1994], Dr. Kiss-Tóth-Dr. Müller- Dr. Lóránt [1998], Ughy [2006], Dr. Kovács [én]). Azokról a rendszerváltás utáni kormányokról, amelyekről nem állt rendelkezésünkre tisztségviselői almanach, az adatokat a Magyarország kormányai 1848-2004 című kötet (Bölony-Hubai [2004]) miniszteri életrajzai, valamint az interneten publikált, nyilvánosan elérhető életrajzok alapján dolgoztuk fel. Az empirikus adatokat tartalmazó adatbázis lehetővé teszi az adatok széleskörű elemzését. Az egyes kormányok külön-külön is elemezhetők, de lehetőség van a közös lekérdezésre is, ezáltal összehasonlító megállapítások megfogalmazására.

3. Az értekezés eredményei

A doktori értekezés azt a célt tűzte ki maga elé, hogy átfogó képet adjon a rendszerváltás utáni magyar kormányzati elit tagjairól egy politikatudományi elemzés keretein belül. Az elittagok szocio-demográfiai jellemzőinek bemutatása láthatóvá tette ennek a csoportnak a társadalmi beágyazottságát és zártságát. Az egy-egy politikai rendszerben elérhető kormányzati pozíciók száma mindig korlátozott, az aktuális szám több politikai intézményrendszerbeli sajátosságtól függ. Az értekezés három alapvető kérdés mentén kívánta megrajzolni a rendszerváltás utáni magyar kormányzati elit profilját: kik az elit tagjai, milyen szocio-demográfiai jellemzőkkel bírnak; honnan jönnek és hová tartanak.

A szocio-demográfiai jellemzők feltárása adott választ a „kik ők” társadalmi beágyazottságot kutató kérdésre, arra, hogy mely társadalmi szféra tagjai számára nyitott leginkább a kormányzati pozíció. A kutatás megmutatta, hogy a kormányzati elit, hasonlóan a parlamenti elithez (Ilonszki [2005, 2009]) egy viszonylag szűk társadalmi csoportot reprezentál. A kormányzati elit tagjai döntő többségükben középkorú, felsőfokú végzettséggel rendelkező férfiak. Az elitszociális csoport zártságának tényét erősíti a kormányzati pozíció betöltők száma is: kilenc kormányzati periódusban mindössze 333 fő kapott kinevezést a vezető

miniszteriális posztokra, közülük közel a fele egynél többször került pozícióba. Az adat jelzi, hogy a politikai eliten belül egy sajátos csoportot alkotnak a kormányzati posztokat betöltők. A nagyarányú visszatérés az egyes kormányokba azt mutatja, hogy a megszerzett kormányzati kompetenciák és tapasztalatok jó belépőként szolgálnak későbbi kormányzati pozíciók betöltéséhez.

A „honnan jöttek” kérdéskör a rendszerváltás idején megfogalmazott elitcirkulációs és elitreprodukciós elméletek tesztelésével a kormányzati elitre vonatkozóan egy tágabb elméleti keretbe is helyeződött. Két dimenzió, az elittagok pártállamban betöltött pozíciója, és a kormányzati pozíció előtt bejárt szakmai életút vizsgálata adta ennek az alapját, arra a kérdésre keresve a választ, milyen jellemzők alapján választódnak ki a kormányzati pozíciót betöltők.

A kormányzati elittagok nómenklatúra múltjának feltárására irányuló kutatás eredménye azt mutatta, hogy a parlamenti és a kormányzati elit nem mozgott együtt az elitváltás tekintetében. Közvetlenül a rendszerváltás idején, az első két kormányzati ciklusban a kormány politikai és szakmai pozíciói két külön mintát mutattak: politikai vezetők körében szinte teljes elitváltásról beszélhetünk, a szakmai vezetői posztokra azonban nagy számban kerültek olyanok kinevezésre, akik 1990 előtt valamely nómenklatúra-listán szereplő pozíciót töltöttek be. Ebben a szférában tehát a parlamenti elitben és a kormány politikai vezetőinek körében végbement elitváltás nem volt jellemző. Az első kormányzati ciklus elitváltási és elitcirkulációs stratégiái azonban nem állandósultak, kormányonként változó összetételben kerültek be egykor nómenklatúra pozíciót betöltők az egyes posztokra. Tendenciaszerűen megállapítható, hogy a jobboldali kormányokban kevesebb egykori nómenklatúra tag nyert el kinevezést, és jellemzően ők sem magas szintű pártpozíciókat töltöttek be egykor. A baloldali kormányok esetében az egykori nómenklatúra tagok aránya magasabb, bár nem homogén a kép. A számokat tekintve a Horn-kormányba nyert el kinevezést a legtöbb pártállami pozícióval rendelkező tisztségviselő, rekrutációs szférájuk azonban szórtabb mint a későbbi szocialista kormányoké. Az egykori pártvezetők a Horn-kormányba még kisebb arányban kerülhettek be, mint a 2002 utáni kormányokba. Ennek a váltakozásnak egyrészt politikai okai voltak: az 1994-ben miniszterelnökké választott Horn Gyula számára a rendszerváltás utáni második parlamenti ciklusban, koalícióban az SZDSZ-szel nem volt nagy mozgástere ebben a tekintetben, ha el akarta kerülni a visszarendeződés látszatát. Így jellemzően inkább az egykori végrehajtó szintekről érkezők kerültek kinevezésre a rendszerváltás után. A 2002 utáni periódusban azonban, bár csökkenő tendenciát mutat a volt pártállami elittagok kinevezése, nagyobb számban jelentek meg az egykori MSZMP és KISZ vezetők is a

kormányokban, láthatóan ekkor a társadalomban már kevésbé volt kiélezett az ehhez kapcsolódó politikai diskurzus. Húsz éves időtávlatban vizsgálva a pártállami múlt kérdését úgy tűnik az egykori nómenklatúra tagok jelenléte a kormányzatban nem vált destabilizáló tényezővé. Bár voltak kilengések, a legkritikusabb pont, Medgyessy Péter ügynökmúltjának feltárása sem okozott akkora zavart a rendszerben, amely rögtön kormányválságot idézett volna elő. Ez a momentum jelzi, hogy a 2000-es évek elejére a politikai kultúránk részévé vált a tolerancia a pártállam egykori prominenseivel kapcsolatban, és ezt még a nagyobb horderejű morális tartalmú ügyek sem tudták, tudják felülírni.

Összességében a kormányzati elit szintjén a nómenklatúra adatok kettős képet mutattak: egyrészt a politikai vezetők szintjén a kezdeti elitváltás jellemzően a baloldali kormányok esetében egy kései elitreprodukciós folyamatba ment át. Teljes elitváltást a jobboldali kormányokban sem sikerült végrehajtani, de a nómenklatúra tagok aránya az új kormányzati elitben lényegesen kisebb mint a baloldali kormányok esetében, és jellemzően a szakmai vezetői posztokra kerültek, rekrutációs bázisukat pedig leginkább a politikán kívül eső igazgatási és egyéb szférák alkották.

A kormányzati elittagok szakmai életút vizsgálata a kormányok kinevezési gyakorlatában megfigyelhető politikai és szakértő kinevezési gyakorlat háttérét kutatta, magyarázatot keresve a nem politikai pályát befutott miniszterek és politikai államtitkárok kormányzati szerepére. Az első két kormányzati periódust kivéve, amelyben a politikai tapasztalat a rendszerváltást megelőző politikai pálya híján nem releváns, megjelentek a kormányokban a professzionális politikusok mellett szakértő (non-political, expert) miniszterek, államtitkárok. Felvetődik a kérdés, hogy a politikai küzdőtérbe, az egyik legfontosabb döntéshozatali centrumba miért lépnek be nem politikusok, mi a szerepük a kormányzatban, mi az a hozzáadott érték, amely jelenlétüket igazolja a kormányzati tisztségviselők között. A nem politikai szakemberek terepe a kormányban egyértelműen a miniszteri poszt. A politikai államtitkárok kormányoktól függetlenül politikailag beágyazott, professzionális politikai pályát befutott személyek voltak. Kormányonként néhány kivétel akadt, leginkább 1998-tól kezdődően, amikortól a törvény lehetővé tette, hogy a minisztériumokba egynél több politikai államtitkár is kinevezésre kerülhessen meghatározott feladatra.

A miniszterek között szintén 1998-tól kezdődően a kormányzati politika miniszterelnök-központúbbá válásával párhuzamosan jelentek meg növekvő számban a nem politikai miniszterek, bár az egyes kormányokat el soha nem uralták, még a szakértői kormány címkét legtöbbször megkapó Bajnai-kormányban sem. A szakminiszterek tehát nem a kormányok

politikai karakterét formálják át, hanem azok szakmai profilját erősítik. A szakminiszterek legjelentősebb számban ugyanis a gazdaságszervezés szempontjából legfontosabb minisztériumok élére, a gazdasági-, és pénzügyi tárcákhoz nyertek el kinevezést kormányoktól függetlenül. A kormányprogramban lefektetett gazdasági programok megvalósításán túl azonban a szakértő miniszterek egyben növelik is az őket pozícióba helyező miniszterelnökök kormányon belüli mozgásterét terveik megvalósításában. A szakmájában elismert szakember által kidolgozott, szakmai érvekkel alátámasztott programok nagyobb győzelmi eséllyel ütköztethetők a politikai érdekek mentén szereveződő csoportokkal szemben. Ami azonban a miniszterelnöknek előny, az egy bizonyos ponton a szakminiszter számára lehet hátrány is: a nem politikus minisztereknek csak addig van mozgásterük a kormányban, amíg azt a miniszterelnök és/vagy a kormány, és a szélesebb értelemben vett politikai érdekek is így kívánják meg. A szakértő miniszternek nincs politikai háttérbázisa, nem áll mögötte a párt, a frakció, és cselekedeteit nem az újraválasztás, hatalmon lenni, vagy nem lenni logikája működteti. Ez áll a háttérben annak, hogy a szakminiszterek jellemzően nem töltik ki a kormányzati ciklusokat, és távozásuk után legtöbbször politikus miniszterek kerülnek a helyükre (vö. Ilonszki-Ványi [2011]).

A szakmaiság kérdését veti fel egy másik megközelítésben a közigazgatási államtitkári kar átpolitizálódásának kérdésköre. A rendszerváltáskor megvalósítani kívánt elvek és a törvényi szabályozás ellenére, a gyakorlatban nem valósult meg a szakmai vezetők folytonosságának biztosítása. Gyakorlatilag 1994 után minden új kormány lecserélte a legfelső szakmai vezetői szintet is. Ennyiben kétségtelül átpolitizáltnak tekinthető a közigazgatási államtitkári kar. Felmerül azonban a kérdés, hogy a kormányváltásokhoz kötődő hivatalnokcsere jelenti-e egyben a vezetők tényleges politikai alapú kinevezését is. Az elittagok rekrutációs bázisának vizsgálata azt mutatta, hogy a változó összetételű közigazgatási államtitkári kar döntő részben a közhivatali szférából került ki, és az előzetes karrierjük elemzése is azt bizonyította, hogy többségük releváns közhivatali, döntően minisztériumi tapasztalattal töltötte be a közigazgatási vezetői posztot.

A kormányzati karrierút vizsgálatnak szerves részét képezte az elittagok posztkarrier állomásainak feltérképezése, annak meghatározása, hová, mely társadalmi szférába tartanak a kormányzati tisztségviselők a hivatali munkájuk befejeztével. A két időtávban felvett adatok különböző következtetésekhez vezettek. A kormányzati pozícióból közvetlenül kilépve többen a politika irányába mozdultak el. A belépő és a közvetlenül kilépő pozíciókat összevetve az látszik a politikai, de még néhány szakmai vezetői pozíció tekintetében is, hogy a kormányzati munka után a politikai szféra egy releváns karrierútként jelenik meg.

Nyilvánvalóan a közigazgatási államtitkárok esetében ez inkább kivétel, számukra a továbblépés lehetőségét inkább a közhivatali pálya és a gazdasági szféra adta. Az elsődleges kilépő pozíciók vizsgálata tehát azt mutatja, hogy rövidtávon a politikai jellegű kormányzati pozíció erősíti az azt betöltők politikai beágyazottságát, sokszor még olyanok esetében is, akik eredetileg nem közvetlenül a politika világából érkeztek a kormányba.

A rendszerváltás óta eltelt több mint két évtizedes időtáv lehetővé tett egy hosszabb távú karrierkövetést a kormányzati elittagokra vonatkozóan. Ez a vizsgálat tovább finomította a kormányzati karrierről alkotott eddigi képet, ugyanis megmutatta, hogy a politikai szféra szívóhatása több esetben ideiglenes, illetve többen oda-vissza mozognak a politika és az egyéb társadalmi szférák között. Az egyes kormányokban közel egyenlő azoknak az aránya, akik hosszú távon is megmaradnak a politikában, azoknak a számával, akik eredetileg is egy politikai pozícióból kerültek kormányzati pozícióba. A hosszú távú karrier elemzés során nyert adatok tehát megerősítik a kormányzati elit politikai beágyazottságát, és ezáltal sajátos, szociológiailag, politikailag elkülöníthető csoport jellegét. Az adatok egyértelműen bizonyítják, hogy kormányzat politikai szegmensében a potenciális politikai pálya, akár kisebb-nagyobb kitérőkkel, vonzó lehetőség. A szakmai vezetők a hosszú távú karrierutak tekintetében is eltérnek a politikai vezetőktől. Az adatok alapján a pályafutásuk meglehetősen szórt képet mutat, bár számszerűen többen a közhivatali pályán maradnak, az egyéb, leginkább a gazdasági szféra is nyitott a számukra. A pályaképek ciklikussága tekintetében azonban mutatnak hasonlóságot a politikai pozíciókat betöltőkkel, időnként vissza-visszatérnek a közhivatali pályára.

Végül adódik a kérdés, hogy beszélhetünk-e magyar kormányzati karrier mintázatról? A bemutatott adatok alapján úgy gondolom igen, az elmúlt húsz év tapasztalatai alapján vannak már bizonyos jellemzők, amelyek alapján leírható a magyar kormányzati karrierút, benne a két csoport, a politikai és szakmai vezetőkre jellemző néhány eltérő sajátossággal. A kormányzati pozíciókat betöltők száma és a kormányok, valamint a kormányzati pozíciók közötti mozgásaik alapján kirajzolódni látszik egy sajátos kormányzati elitcsoport, amelynek tagjai nagyarányú állandósággal töltötték be az elmúlt két évtizedben a kormányzati posztokat. A politikai pozíciók közül a legstabilabbnak a politikai államtitkári poszt tekinthető, mind politikai beágyazottságát, mind az azt betöltők hivatalban töltött idejét tekintve. Az első vonal, a miniszterek fluktuációja nagyobb volumenű, és ez a szegmens kevésbé homogén a nem politikus miniszterek kormányba kerülésének következtében, a szakértők aránya azonban nem olyan jelentős, hogy az megváltoztatná az egyes kormányok politikai jellegét. A szakmai vezetők kapcsán szintén kirajzolódik egy sajátos, a pozíció

jellegéhez illeszkedő karrierút: döntően az igazgatási szférából, ennek megfelelő szakmai tapasztalatokkal nyerték el a közigazgatási tisztséget. A magyar politikai rendszerben kialakult gyakorlat részeként pozíciójukat ugyan kormányokon átívelően csak kis számban tartották meg, de a bal, vagy jobboldali kormányokhoz kapcsolódva többen visszatértek közigazgatási pozíciójukhoz, akár a magánszférából is.

4. Főbb hivatkozások

1. ABERBACH, JOEL D. – PUTNAM, ROBERT D. – ROCKMAN, BERT A. [1981]: *Bureaucrats and Politicians in Western Democracies*. Harvard University Press, London.
2. ÁGH ATTILA [1994]: A kelet közép-európai országok politikai rendszerei: azonosságok és különbségek. *Info-Társadalomtudomány* . No 29. 21-29.
3. BLONDEL, JEAN [1985]: *Government Ministers s in the contemporary world*. Sage, London.
4. BLONDEL, JEAN [1991]: Cabinet Govenment and Cabinet Ministers. In BLONDEL, JEAN and THIÉBAULT, JEAN-LOUIS (Ed.) [1991] *The Profession of the Government Minister in Western Europe*. Macmillan, London. 5-18.
5. BLONDEL, JEAN-MÜLLER-ROMMEL, FERDNAND [1997]: *Cabinets is Western Europe*. Palgrave Macmillan, London.
6. BLONDEL, JEAN-MÜLLER-ROMMEL, FERDNAND [2001]: *Cabinets is Eastern Europe*. Palgrave Macmillan, London.
7. BÖLÖNY JÓZSEF–HUBAI LÁSZLÓ (szerk) [2004]: Magyarország kormányai 1848-2004. Akadémiai Kiadó, Budapest.
8. DOGAN, MATTEI (Ed.) [1989]: *Pathways to Power: Selecting Rulers in Pluralist Democracies*. Westview Press, Boulder, San Francisco, London.
9. DOWDING, KEITH – DUMONT, PATRICK [2009]: Structural and strategic factors the hiring and firing of ministers. In DOWDING, KEITH and DUMONT, PATRICK (Ed.) [2009] *The Selection of Ministers in Europe, Hiring and Firing*. Routledge, London and New York, 1-20.
10. DR. KOVÁCS MÓNKA [é.n.]: *Az első Orbán-kormány tisztségviselői almanachja*. Nyomdai példány. Magyar Közlöny Lap és Könyvkiadó. Budapest.

11. FEHÉR ZOLTÁN [2003]: A kormányzás háttérintézményei. A Miniszterelnöki Hivatal 1990-2003. *Politikatudományi Szemle*, 1. szám, 105-154.
12. FISCHER, JÖRN - DOWDING, KEITH - DUMONT, PATRICK [2012]: The duration and durability of cabinet ministers. *International Political Science Review*. 33(5) 505-519.
13. GALLAI SÁNDOR-LÁNCZI TAMÁS [2006]: Személyre szabott kormányzás. A második Gyurcsány-kormány anatómiája. In KARÁCSONY, GERGELY (szerk.) [2006]: *Parlamenti választás 2006. Elemzések és adatok*. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapesti Corvinus Egyetem Politikatudományi Intézet, Budapest, 293-334.
14. GAZSÓ FERENC [1993]: Elitváltás Magyarországon. *Társadalmi Szemle*, 5. 16-26.
15. GAZSÓ FERENC [1996]: Volt egyszer egy állampárt. *Társadalmi Szemle*, 11. 3-13.
16. GAZSÓ FERENC [1997]: Nómenklatúra és törésvonalak. *Társadalmi Szemle*, 6. 54-63.
17. GWIAZDA, ANNA [2008]: Party Patronage in Poland. The Democratic Left Alliance and Law and Justice Compared. *East European Politics and Societies*, Vol. 22. No. 4. November, 802-827.
18. HANKISS ELEMÉR [1989]: *Kelet-európai alternatívák*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest.
19. HARCZA ISTVÁN [1993]: A közelmúlt hatalmi elitjének főbb csoportjai. *Statistikai Szemle*, 2. 101-117.
20. HUSZÁR TIBOR [2007]: *Az elitől a nómenklatúráig. Az intézményesített káderpolitika kialakulása Magyarországon (1945-1989)*. Corvina Kiadó, Budapest.
21. ILONSZKI GABRIELLA (szerk.) [2005]: *Képviselők Magyarországon I. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.*
22. ILONSZKI GABRIELLA (szerk.) [2008]: *Amatőr és hivatásos politikusok. Képviselők Magyarországon II. Új Mandátum Kiadó, Budapest.*
23. ILONSZKI GABRIELLA (szerk.) [2011]: *Szakértők és párteberek. Kormányzati elit Magyarországon 1848-2010*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
24. ILONSZKI GABRIELLA [2003]: Számít-e az elit folytonossága? *Politikatudományi Szemle*, 4. 109-124.

25. ILONSZKI GABRIELLA [2006]: Konzolidáció vagy bezárkózás? A 2006-ban megválasztott parlamenti képviselők jellemzői. In KARÁCSONY GERGELY (szerk.) [2006]: *Parlamenti választás 2006. Elemzések és adatok*. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapesti Corvinus Egyetem Politikatudományi Intézet, Budapest, 229-254.
26. ILONSZKI GABRIELLA [2009]: *Képviselők és képviselet Magyarországon a 19. és a 20. században*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
27. ILONSZKI GABRIELLA -KURTÁN SÁNDOR [1999]: A magyar parlamenti elit: demokratizálás és elitválás. *Politikatudományi Szemle*, 4. 49-80.
28. ILONSZKI GABRIELLA -VÁNYI ÉVA [2011]: Miniszteri fluktuáció és intézményi változások Magyarországon 1990–2010. *Politikatudományi Szemle*, 3. 7-36.
29. KAJDI JÓZSEF, DR.-MARINOVICH ENDRE, DR. - MÜLLER GYÖRGY DR. (szerk.) [1994]: *Az Antall-és Boross-kormány tisztségviselői almanachja. 1990. május 23-1994. június*. Miniszterelnöki Hivatal, Budapest.
30. KISS ELEMÉR, DR.-TÓTH, ANDRÁS - MÜLLER GYÖRGY, DR. - LÓRÁNT ZOLTÁN, DR. (szerk.), [1998]: *A Horn-kormány tisztségviselői almanachja. 1994. július 15.-1998. június*. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest.
31. KISS LÁSZLÓ (szerk.) [2005]: *Nómenklátúra Magyarországon (1957-1989)*. ELTE Társadalomtudományi Kar, Budapest.
32. KOLOSI TAMÁS [2000]: *A terhes babapiskóta. A rendszerváltás társadalomszerkezete*. Osiris, Budapest.
33. KOLOSI, TAMÁS –SÁGI MATILD [1997]: Rendszerváltás-elitválás. *Századvég*, 1997, 5. 3-21.
34. KÖRÖSÉNYI ANDRÁS [1996]: Demokrácia és patronázs. Politikusok és köztisztviselők viszonya. *Politikatudományi Szemle*, 4. 35–62.
35. KÖRÖSÉNYI ANDRÁS [1996]: Nómenklátúra és vallás. Törésvonalak és pártrendszer Magyarországon. *Századvég. Új Folyam*, 1. 67-94.
36. KÖRÖSÉNYI ANDRÁS [1997]: Nómenklátúra és törésvonal. *Társadalmi Szemle*, 2. 63-75.
37. KÖRÖSÉNYI ANDRÁS [2001]: Parlamentáris vagy "elnöki" kormányzás? Az Orbán-kormány összehasonlító perspektívából. *Századvég, Új folyam*, 20. 3-38.

38. KÖRÖSÉNYI ANDRÁS [2006]: Mozgékony patthelyzet. Reform és változatlanóság között: a politikai és alkotmányos alapszerkezet változásai, 1990-2005. *Politikatudományi Szemle*, 1. 29-67.
39. LASSWELL, HAROLD, D - LERNER, DANIEL [1965]: *World Revolutionary Elites*. The M.I.T. Press, Cambridge, Massachusetts.
40. LAVER, MICHAEL – SHEPSLE, KENNETH A. [1994]: *Cabinet Ministers and Parliamentary Government. Political Economy of Institutions and Decisions*. Cambridge University Press, New York.
41. LENGYEL GYÖRGY [2003]: A magyar gazdasági elit cirkulációja a kilencvenes években: lassulás és bezáródás. *Politikatudományi Szemle*, 4. 125-141.
42. LŐRINCZ LAJOS [1997]: A független és semleges közszolgálat lehetősége Magyarországon: eredmények, hiányosságok, perspektívák. *Társadalomkutatás*, 1-2. 45-56.
43. LŐRINCZ LAJOS [2000a]: Kiválasztás a közigazgatásban. *Magyar Közigazgatás*, 6. 321-337.
44. LŐRINCZ LAJOS [2000b]: Kiválasztás a közigazgatásban II.. *Magyar Közigazgatás*, 8. 449-456.
45. MEYER-SAHLING, JAN-HINRIK – MORGAN-COLLINS, MONA [2012]: *The Tenure of Ministers in Post-Communist Democracies: The Impact of Professional Skills and Political Experience After a Change of Political Regime*. Paper prepared for the Annual Conference of the British Political Science Association, Belfast, 3 – 5 April 2012.
46. MEYER-SAHLING, JAN-HINRIK [2006]: The Rise of the Partisan State? Parties, Patronage and the Ministerial Bureaucracy in Hungary. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, Vol. 22. No. 3. September, 274-297.
47. MEYER-SAHLING, JAN-HINRIK [2008]: The changing colours of the post-communist state: The politicisation of the senior civil service in Hungary. *European Journal of Political Research*. Vol. 47. No.1, January 1-33.
48. MÜLLER GYÖRGY [2008]: *Kormányról kormányra a rendszerváltás utáni Magyarországon. Antalltól Gyurcsányig*. Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Budapest.

49. MÜLLER GYÖRGY [2011a]: Az Alaptörvény utáni kormányzati viszonyokról. *Közjogi Szemle*, 2. 28-32.
50. MÜLLER GYÖRGY [2011b]: *Magyar kormányzati viszonyok*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
51. MÜLLER, WOLFGANG C. – STROM, KAARE [2000]: Coalition Governance in Western Europe. in: MÜLLER, WOLFGANG C. – STROM, KAARE (eds) [2000]: *Coalition Governments in Western Europe*. Oxford University Press, Oxford, 1-32.
52. PESTI SÁNDOR [2000]: A kormányzati döntéshozatal mechanizmusai Magyarországon. <http://www.c3.hu/scripta/szazadveg/18/pesti.htm> 2005. június 12-ei letöltés.
53. PESTI, SÁNDOR [2006]: A kormányzati reform. *Kommentár*, 5. 90-101.
54. PUTNAM, ROBERT D. [1976] *The Comparative Study of Political Elites*. Prentice-Hall New Jersey: Englewood Cliffs.
55. RIGBY, T. H [1988]: Staffing USSR incorporated: The Origins of the Nomenklatura System. *Soviet Studies*, vol. XL, no. 4. October, 523-537.
56. SÁRI JÁNOS [1999]: A miniszteri és az államtitkári felelősség. Ami az 1997. évi LXXIX. törvényben benne van, s ami kimaradt belőle. *Jogtudományi Közlöny*, 7-8. 304-313.
57. SÁRI JÁNOS [2005]: A Kormány alkotmányos helyzetének alakulása az elmúlt másfél évtizedben („pártunk és kormányunk”-tól az Unióig). *Magyar Közigazgatás*, 6. 321-341.
58. SÁRKÖZY TAMÁS [1996]: Kormányzás a „politika” és a „szakma” ütközéspontjában. In KURTÁN SÁNDOR - SÁNDOR PÉTER - VASS LÁSZLÓ (szerk.) [1996] *Magyarország politikai évkönyve 1995-ről*. DVD változat. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest.
59. SÁRKÖZY TAMÁS [1999]: Az Orbán-kormány szervezeti felépítése (A politikai racionalitás kormányzati struktúrája?). In KURTÁN SÁNDOR - SÁNDOR PÉTER - VASS LÁSZLÓ (szerk.) [1999] *Magyarország politikai évkönyve 1998-ról*. DVD változat. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest.
60. SÁRKÖZY TAMÁS [2002]: A kormányzati intézményrendszer és a politikai stratégia. (Az Orbán-kormány négy éve: egy dél-európai típusú perszonális és populáris marketing-kormány kiépítésének kísérlete). In SÁNDOR PÉTER–VASS

- LÁSZLÓ (szerk.) [2002] *Magyarország politikai évkönyve 2001-ről*. DVD változat. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest.
61. SÁRKÖZY TAMÁS [2005]: A kormányzás átalakítása. In SÁNDOR PÉTER–VASS LÁSZLÓ (szerk.) [2005] *Magyarország politikai évkönyve 2004-ről*. DVD változat. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest.
62. SÁRKÖZY TAMÁS [2006]: MSZP-SZDSZ kormányzás 2002-2006 – a kormányzati technológia oldaláról. In SÁNDOR PÉTER–VASS LÁSZLÓ (szerk.) [2006] *Magyarország politikai évkönyve 2005-ről*. DVD változat. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest.
63. SÁRKÖZY TAMÁS [2007]: A kormányzati szervezetrendszer átalakítása. In SÁNDOR PÉTER–VASS LÁSZLÓ (szerk.) [2007] *Magyarország politikai évkönyve 2006-ről*. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest. 153-174.
64. SÁRKÖZY TAMÁS [2009]: A kormányzati szervezet modernizációjának eredményei és balsikerei (2006-2008). In SÁNDOR PÉTER–VASS LÁSZLÓ (szerk.) [2009] *Magyarország politikai évkönyve 2008-ről*. DVD változat. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest.
65. SÁRKÖZY TAMÁS [2012]: *Magyarország kormányzása 1978-2012*. Park Kiadó, Budapest.
66. SZAKADÁT ISTVÁN [1992]: Káderfo(r)gó. A hatásköri listák elemzése. *Társadalmi Szemle*, 8-9. 97-120.
67. SZALAI ERZSÉBET [1994]: *Útelágazás. Hatalom és értelmiség az államszocializmus után*. Budapest-Szombathely.
68. SZELÉNYI IVÁN [1994]: Az elit cirkulációja vagy újratermelődése Közép-Kelet-Európában? *Info Társadalomtudomány*, 29. 31-41.
69. SZELÉNYI, IVÁN –SZELÉNYI, SZONJA [1995]: Circulation or Reproduction of the Elites during the Post-Communist Transformation of Eastern Europe. *Theory and Society*. Vol24. No 5. 615-638.
70. SZENTE ZOLTÁN [1999]: Közigazgatás és politika metszéspontján: a miniszterek és az államtitkárok rekrutációja Magyarországon. 1990-1998. *Századvég* 13. 3-51.
71. SZILVÁSY GYÖRGY [1994]: A Miniszterelnöki Hivatal négy éve. In KURTÁN SÁNDOR - SÁNDOR PÉTER - VASS LÁSZLÓ (szerk.) [1994] *Magyarország*

- politikai évkönyve 1993-ról*. DVD változat. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest.
72. SZILVÁSY GYÖRGY [1998]: A közigazgatás szakmai vezetése, 1988–1998. In KURTÁN SÁNDOR - SÁNDOR PÉTER - VASS LÁSZLÓ (szerk.) [1998] *Magyarország Évtizedkönyve*. DVD változat. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest.
73. SZILVÁSY GYÖRGY [2007]: A kormányzás és a közigazgatás megújításának első éve. In SÁNDOR PÉTER–VASS LÁSZLÓ (szerk.) [2007] *Magyarország politikai évkönyve 2006-ról*. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest. 175-213.
74. T. VARGA, GYÖRGY-SZAKADÁT, ISTVÁN [1992]: Íme, a nómenklatúrák! Az MDP és a volt MSZMP hatásköri listái. *Társadalmi Szemle*, 3. 73-95.
75. TAVARES DE ALMEIDA, PEDRO - BERMEO, NANCY - COSTA PINTO, ANTONIO [2003]: *Who Governs Southern Europe?: Regime Change and Ministerial Recruitment, 1850-2000*. Frank Cass, London-Portland.
76. UGHY TIVADAR (szerk) [2006]: *A Medgyessy-kormány és a Gyurcsány-kormány tisztségviselői almanachja*. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest.
77. VÁNYI ÉVA [2007]: *A rendszerváltás utáni kormányzati elit változásának vizsgálata 1990-2006*. Kézirat.
78. VÁNYI ÉVA [2011a]: Szakma és politika. Politikai vezetők a kormányzatban 1990-2006. In ILONSZKI, GABRIELLA (szerk.) [2011]: *Szakértők és pártemberek. Kormányzati elit Magyarországon 1848-2010*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 186-224.
79. VÁNYI ÉVA [2011b]: A kormánytagok és államtitkárok változó jogállása, 1990-2010. Jog és politika határán. In *Pro Publico Bono* Támop Speciál, 2011/1. 7-92.
80. VÁNYI ÉVA [2013]: Elitcsere és kései elitreprodukció. Kormányzati szereplők 1990-2010. *Politikatudományi Szemle*, 1. Megjelenés alatt.
81. VERZICHELLI, LUCA – COTTA, MAURIZIO [2012]: *Technicians, technical government and non-partisan ministers. The Italian experience*. Paper presented at XXIIth IPSA Congress. Madrid, 8-12. July 2012.
82. VERZICHELLI, LUCA [2010]: *New political careers in Europe? An exploration of the effects of personalisation on ministerial recruitment and circulation*. Paper presented at PSA Conference Edinburgh, 29 March- 1 April 2010.

83. VOSLENSKY, MICHAEL S. [1980]: *Nomenklatura. Die herrschende Klasse der Sowjetunion*. Verlag Fritz Molden. Wien-München-Zürich-Innsbruck.
84. WEBER, MAX [1989]: *A politika mint hivatás*. Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Medvetánc Füzetek, Budapest

5. A témakörrel kapcsolatos saját (ill. társszerzős) publikációk jegyzéke

1. Ványi Éva [2005]: A nagy váltás: parlamenti elit, 1939-1947. In: *Képviselők Magyarországon I*. Szerk: Ilonszki Gabriella. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 151-172.
2. Ványi Éva [2011a]: Szakma és politika. Politikai vezetők a kormányzatban 1990-2006. In: *Ilonszki Gabriella (szerk.): Szakértők és pártemberek. Kormányzati elit Magyarországon 1848-2010*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 186-224.
3. Ilonszki Gabriella-Ványi Éva [2011]: Miniszteri fluktuáció és intézményi változások Magyarországon 1990-2010. In: *Politikatudományi Szemle*, 3. 7-36.
4. Ványi Éva [2011b]: A kormánytagok és államtitkárok változó jogállása, 1990-2010. Jog és politika határán. In: *Pro Publico Bono* Támop Speciál, 2011/1. 7-92.
5. Ványi Éva [2013]: Elitcsere és kései elitreprodukció. Kormányzati szereplők 1990-2010. *Politikatudományi Szemle*, 1. Megjelenés alatt.